

Mens en Wereld

Mag ik nog even op de bejaardentehuizen terugkomen? Daar zijn er door het hele land nog al wat van nodig, maar zo op het oog vordert het niet al te snel.

„Ik zou het wel weten!” zei een strijd lustige mevrouw eens tegen me. „Als ik in zo'n commissie zat, nou, dan ging ik naar de burgemeester, of als het moest, nóg hoger en dan zou ik zeggen...” En toen kwam er een indrukwekkende tirade, die, naar zij vast geloofde, haar zeker ettelijke bejaardencentra op zou leveren.

„En wat zou u dan doen?” vroeg ik, want zo iets krijg je doorgaans niet kant en klaar in je handtas mee. Ja, dat wist ze niet, maar de rest zou dan ook wel komen, dacht ze, en daar had ze ook wel gelijk in. Alleen, op dat punt begint het pas.

Er zijn in onze kringen twee organisaties, waar ik altijd even over moet nadenken om ze uit elkaar te houden, de NCHB en de HSHB, resp. de Nederlandse Centrale voor Huisvesting van Bejaarden en de Humanistische Stichting voor Huisvesting van Bejaarden. De NCHB is de bouwer van de tehuizen en de HSHB belast zich met de exploitatie ervan.

Wanneer ergens in onze kring een groep mensen, dat kunnen ook vrijzinnigen zijn, een bejaardentehuis wil bouwen, dan kan, het hoeft niet, als bouwheer optreden de NCHB, die in 1950 haar werkzaamheden begon, om tehuizen te bouwen voor die categorieën van bejaarden, die van een roomse of een belijdend reformatische atmosfeer niet gediend zijn.

De exploitatie van zo'n tehuis geschiedt dan, in onze kringen, door een plaatselijke stichting, onder supervisie van de HSHB.

Een vorige keer heb ik u een indruk proberen te geven van de vele problemen, waar het bestuur van zo'n tehuis voor gesteld wordt. Vanzelfsprekend zouden deze „leken”, zoals ik hen toen noemde, er nooit op eigen kracht uitkomen, zonder de waardevolle adviezen van de NCHB en zijn directeur, de heer Oosterhuis.

Het is dus niet zomaar een kwestie van op deuren bonzen om de laksheid wakker te schudden. Bovendien is de burgemeester van Amsterdam, die o.a. met onze voorzitter dr. J. P. van Praag een van de initiatiefnemers was, na zijn penningmeesterschap, nu erevoorzitter van de NCHB en voorzitter van de Raad van Advies. Die is dus al wakker, mogen we aannemen.

Heus, er wordt zeer hard gewerkt. Dat is echter een troost, die op het ogenblik voor heel veel bejaarden, helaas, nog wel heel erg schraal is.

Kleine kinderen worden groot

Er zou op zichzelf geen aanleiding zijn om in M. en W. te schrijven over het feit, dat de hoogste leiding van de orde der Jezuiten drie redacteurs van het tijdschrift *de Linie* bevolen heeft hun functie neer te leggen. Er is echter wel reden om daarover te schrijven, omdat reacties uit rooms-katholieke kringen iets merkwaardigs te zien geven.

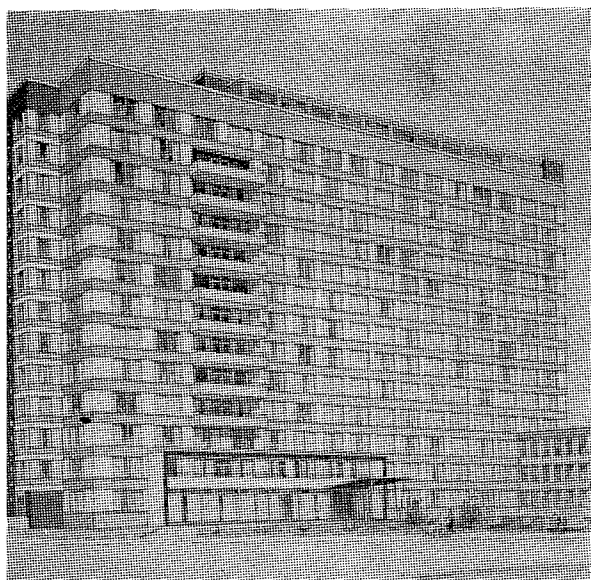
De paters Jezuiten beloven, wanneer zij tot de orde toetreden, volstrekte gehoorzaamheid aan hun superieuren en de drie redacteurs zullen dan ook ogenblikkelijk het bevel van de generaal opvolgen, dat is vanzelfsprekend en dat is, zolang de orde bestaat, ontelbare malen voorgekomen. Maar er komt verontwaardiging en wel openlijk geuit van leken en ga. iets nieuws. Een brief van een aantal rooms-katholieke geleerden, moties van studentenvergaderingen, artikelen in de pers. Leken, die kritiek hebben op een besluit van de generaal van de orde, een nieuw verschijnsel!

Vanzelfsprekend zal er, steeds meer, rekening worden gehouden met het oordeel van de lekenwereld en de tijd is niet ver meer, dat de autoriteit die met de gelovigen als onmondigen omgaat, de opvoedende taak op een andere leest zal moeten schoeien. Elke autoriteit boet in, zelfs die van hermetisch gesloten gemeenschappen. Het parochialisme gaat over in universalisme, omdat de wereld, door de groeiende communicatie, één wordt. Het besef, dat de overtuigingen en opvattingen van het individu gerespecteerd dienen te worden en dat de wereld niet bestaat uit een klein aantal leiders, die het weten en een massa, die het niet weet, groeit zienderogen.

Dat de kritiek geuit wordt is een teken, dat de geschetste ontwikkeling geen wensdroom is maar een realiteit. Het gaat om belangrijke zaken, die belangrijker zijn dan of *de Linie* wat meer of wat minder progressief is. De drie redacteurs leiden het blad in een richting die zij niet alleen met hun geweten in overeenstemming menen brengen, maar die zij menen dat juist is, hier in Nederland. De leiding van de orde is net met die richting niet eens en beveelt de redacteurs het werk neer te leggen. Als er in *de Linie* geschreven werd over geloofsaangelegenheden, over theologische zaken die in strijd waren met de opvattingen van de orde, dan zou men een dergelijk ontslag kunnen begrijpen, maar in dezen oordeelt een generaal over zaken die de orde als zodanig niet aangaan en als de generaal en de vicarissen dat wel menen, bemoeien zij zich met zaken die zij aan de competentie van deskundigen in de verschillende landen zouden moeten overlaten. Met andere woorden, dit gedwongen ontslag is de zuiverste vorm van clericalisme, waaruit juist nu zo vele katholieken in en buiten ons land zich losmaken.

Tot goed begrip van de zaak wil ik met nadruk stellen, dat wanneer een bepaald blad in uiterst conservatieve geest geleid werd en de ordegeneraal progressief was – stel het geval – en hij daarom de redacteurs zou ontslaan, hetzelfde bezwaar zou gelden van een verwerpelijke vorm van clericalisme. Een volgend maal zal een dergelijk optreden nog meer kritiek ontmoeten en het zal niet lang meer duren of dit paternalisme zal verdwenen zijn. Kleine kinderen worden groot.

H. B.

**Uitgave van het Humanistisch Verbond – Verschijnt om de veertien dagen
19e jaargang no. 10 – 23 mei 1964**

Tekening van het te bouwen Coornherthuis te 's-Gravenhage

Kritisch allerlei

door R. de la Rie

„Men heeft zich onlangs nogal druk gemaakt over de vraag of een rooms-katholiek op de troon der Oranjes zou mogen plaats nemen. Veel belangrijker is het zich eens af te vragen of de onderwijs-troon een regeringsperiode bezet zou kunnen worden door een socialist of een liberaal,” zo schreef A. Hags vorige maand in Vrij Nederland. Want, zegt hij: „Het is een publiek geheim, dat bij iedere kabinetsformatie de confessionele partijen „onderwijs” opeisen. Waarom? Omdat dit het belangrijkste departement is. Nog altijd geldt dat wie de jeugd heeft ook de toekomst bezit. Sinds 1920 is O., K. en W. vrijwel onafgebroken in handen van confessionele ministers geweest.”

Het wordt tijd — dat ben ik van harte met Hags eens —, dat wij ons daar eens wat drukker om gaan maken dan wij tot nog toe doen. Maar volgens het verslag in Het Vaderland heeft de staatssecretaris van onderwijs, mr. Grosheide, nog onlangs in de Kamer gezegd, dat er veel teveel tijd wordt verspild aan het constateren van ongelijke behandeling van openbaar en bijzonder onderwijs en dat die behandeling nu eenmaal niet in alle details precies gelijk kan zijn.

Heeft mr. Grosheide nu gelijk of heeft hij alleen makkelijk praten, omdat hij als fervent voorvechter van het bijzonder onderwijs aan de goede kant staat, nu hij het bewind voert op een ministerie waar vrijwel geen voorstander van het openbaar onderwijs meer in een leidende functie is te vinden? In dat verband is het wel interessant eens naar de cijfers te kijken die het Weekblad van de AVMO (dat is de algemene vereniging van leraren bij het v.h.m.o.) over de situatie bij het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs publiceerde en die het blad overnam uit het PvdA-periodiek Socialisme en Democratie:

Aantal scholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs				
	openb.	prot.-r.-k.	totaal	
	(rijk en chr. gem.)			bijz.
1940	150	39	68	135
1950	154	58	110	204
1962	172	85	166	285

De totalen voor het bijzonder onderwijs wijken enigszins af, omdat ik de kolom „overig bijzonder onderwijs” duidelijkheidshalve niet heb overgenomen. Ten aanzien van het veel uitgebreidere cijfermateriaal dat de AVMO publiceerde, zegt het blad:

„In procenten wil dit zeggen, dat het aantal openbare scholen terugviel van 52 in 1940 naar 38 in 1962, het aantal afdelingen viel terug van 48 pct. naar eveneens 38 pct.; het aantal klassen liep terug van 51 pct. naar 38 pct. en ten slotte de vergelijkende cijfers voor het aantal leerlingen: in 1940 ging nog 52 pct. van de leerlingen bij het v.h.m.o. naar het openbaar onderwijs, thans is dit percentage gedaald tot 34.”

Omdat men van confessionele kant ongetwijfeld verontwaardigd de stelling zou afwijzen, dat die cijfers ook maar iets te maken zouden hebben met de bezetting van het ministerie van O., K. en W. gedurende toevallig net deze jaren, is het zaak naar mogelijke andere oorzaken te zoeken. We zouden bij voorbeeld de bevolkingsgroei eens kunnen bekijken. Welnu, dan blijkt:

„Tussen 1947 en 1960 nam onze bevolking met twee miljoen zielen toe. Voor de rooms-katholieken bedroeg het toenemingspercentage 25, voor de Nederlands hervormden 14 en voor de overige gezindten 17. Doch de toename van de kerkelijken was het grootst, namelijk 28 pct.”

Dat er iets wringt, lijkt mij uit zulke cijfers toch wel duidelijk. Nu is de minister van onderwijs bij de behandeling van zijn begroting uit de Tweede Kamer de vraag gesteld: „Is de minister van mening, dat in die gebieden waar slechts ruimte is voor één school van een bepaald type, voorrang dient te worden gegeven aan een school welke naar aard en structuur openstaat voor kinderen uit gezinnen van verschillende geloofsbeschouwing en levensovertuiging?”

Uit het bijzonder omslachtig antwoord op die vraag blijkt nu, aldus het schoolblad van de Nederlandse Onderwijzersvereniging, dat de minister „aan zijn actieve taak ten aanzien van het openbaar onderwijs geen aandacht schenkt”. De ongerustheid van de NOV ter zake lijkt mij op haar plaats, want waar blijft de openbare school, wanneer degene die daar in de eerste plaats leiding aan behoort te geven, de overheid, op zijn zachtst gezegd zich daar niets aan gelegen laat liggen?

Misschien zelfs gaat de overheid nu en dan wel eens een stapje verder dan dat zich-er-niets-aan-gelegen-laten-liggen. Waarom

staat er anders nog steeds geen nieuwe rijks-h.b.s. in Gorinchem en waarom moesten in het Eerste-Kamerdebat ook Heerenveen en Zwolle in dat verband worden genoemd? Ach nee, opzettelijke discriminatie kan men in zulke gevallen nooit bewijzen, maar er zijn zo van die merkwaardige dingen. In het buurtje waar ik woon, verrees de ene flat na de andere en toen die dingen er eenmaal stonden, moesten er ook scholen komen. Het grootste percentage van de bewoners bleek voorstander van het openbaar onderwijs en wat werd er dus het eerst gebouwd? Juist ja, een hervormde school. Maar onmiddellijk daarna verrees een tweede school, en dat... Juist, dat werd een gereformeerde. Beide scholen draaien al twee jaar en de openbare school, die een hele tijd alleen op papier bestond, is nu al zo ongeveer een jaar in aanbouw. Intussen zijn wel nog een paar bijzondere scholen in enkele maanden tijds uit de grond gestampt.

Merkwaardig nietwaar? Ach ja, zo kunnen de zaken heel toevallig wel eens lopen zo hier en daar. Er staan trouwens ook twee lycea in de plaats waar ik woon, het ene is christelijk en het andere openbaar. Het ene is gehuisvest in een schitterend nieuw gebouw en het laatste in iets dat nog net geen krot mag heten. Nu is dat niet zo vreemd, want dat gemeentelijk lyceum is veel later opgericht dan het christelijk en er is dan ook een nieuwe huisvesting in aanbouw. Wél merkwaardig is het weer, dat bij dat christelijk lyceum in ijltempo een nieuwe vleugel kon worden aangebouwd, die al weer lang in gebruik is, terwijl aan die openbare school in zo'n adembemend tempo werd gewerkt, dat de bouw al zo'n anderhalf jaar of daaromtrent op het schema achterligt. Maar u voelt wel, dat van dit soort dingen nooit iemand een verwijt te maken is. Ze zullen alle wel verklaard kunnen worden en het enige wat zo'n nare smaak in de mond geeft, is dat ze zo vaak voorkomen en dat zo zelden het bijzonder onderwijs het slachtoffer is.

Ik wijs u bij voorbeeld nog even op de hemeltergende toestanden die in Waalwijk aan het licht kwamen bij de behandeling van een lagere school en een ulo, voor openbaar onderwijs uiteraard, en op de subsidiëring van een r.-k. u.t.s. in Doetinchem, hoewel daar maar 36 pct. van de bevolking katholiek is. En kunt u die voorbeelden zelf niet met een rijtje aanvullen bij u uit de buurt?

Nu kan men dat een wat materialistisch argument vinden, maar een feit is toch, dat ons verzuilde onderwijs schatten geld kost en „het staat als een paal boven water, dat het bijzonder onderwijs het rijk meer kost dan het openbaar v.h.m.o.”, citeer ik weer de AVMO. In de Kamer heeft mevrouw Van Someren-Downer (VVD) daar nog eens op gewezen en het geval aangehaald van het St.-Michaëlyceum in Zaandijk,

waar van de 72 leerlingen in de eerste klas er slechts achttien aan het eindexamen arriveerden. Het landelijk gemiddeld rendement is vijftig procent en „het verschil daarmee is zo angstwekkend groot, dat de vraag gerechtvaardigd is, of bij bepaalde scholen niet op een onverantwoorde wijze kinderen worden aangetrokken om maar voor subsidie in aanmerking te komen.”

Het geval van dat St.-Michaëlyceum staat namelijk niet op zichzelf. De heer Schoon analyseert in Socialisme en Democratie uitvoerig de gang van zaken bij het Liduinalyceum in Schiedam, waar om dezelfde reden wonderlijk met kinderen is omgesprongen en hij noemt ook het St.-Maartenslyceum te Voorburg. Deze praktijken blijven evenmin tot het katholiek onderwijs beperkt, want ook de christelijke h.b.s. te Zetten bleek er een handje van te hebben en evenzo de gereformeerde h.b.s. in Groningen. Kleine scholen over het algemeen, die alleen terwille van de verzuiling in stand worden gehouden en ijverig door de overheid worden gesubsidieerd.

Misschien vindt u, dat ik wat veel van uw aandacht heb gevraagd door — bij wijze van uitzondering — in deze rubriek maar één onderwerp aan de orde te stellen. Ik hoop dat u na lezing met mij eens bent, dat dat onderwerp evenwel die aandacht meer dan waard is. Het is nuttig, dat zo'n goed gedocumenteerd artikel in een PvdA-blad verschenen is, want ik begon zo'n beetje de indruk te krijgen, dat de Partij van de Arbeid om wille van de doorbraak de zaak van het openbaar onderwijs wel wat naar de achtergrond had gedrongen. Het is ook nuttig, dat de liberale mevrouw Van Someren telkenmale zo'n vurig pleitbezorgster voor die goede zaak blijkt. Misschien zou het nog nuttiger zijn als bij een volgende kabinetsformatie VVD en PvdA categorisch weigerden mee te doen, als het departement van O., K. en W. niet eens eindelijk in handen komt van een overtuigd voorstander van het openbaar onderwijs. Want, schrijft Vrij Nederland:

„Waar denken deze partijen dat hun toekomstige kiezers vandaan zullen komen? Van de gereformeerde schoolverenigingen? Of misschien van het r.-k. seminarie?”

Uit het verslag in de NRC van het Eerste-Kamerdebat over onderwijszaken deze maand, haal ik een goede raad aan:

„De pacifistische socialist Van Pelt merkte op, liever een minister uit de kring van de VVD te hebben gezien dan een uit de confessionele hoek. De burgerlijke partijen moesten naar zijn mening de afspraak maken, dat het departement van onderwijs afwisselend geleid zal worden door een voorstander van confessioneel en door een voorstander van openbaar onderwijs.”

Jammer alleen, dat de PSP wel niet bij een nieuwe formatie betrokken zal worden.

Controlerend arts geen boeman meer

Het is nog niet zo heel lang geleden dat de begrippen controlerend geneesheer en boeman min of meer identiek waren. Dat was in de tijd waarin er, sociaal beschouwd, nog sprake was van tegenstellingen die inmiddels – ook al weer sociaal gezien – langzamerhand zijn of binnen afzienbare tijd zullen worden opgeheven.

De functie van controlerend geneesheer werd in het leven geroepen op het moment waarop de sociale wetgeving zijn intrede in Nederland deed. Dat was, wanneer we ons bepalen tot de sociale wetten, in 1901 toen de Ongevallenwet werd aangenomen.

De werklieden (het waren toen nog geen werknemers) in een aantal in de wet genoemde „gevaarlijke” bedrijven werden van rechtswege tegen geldelijke gevolgen van ongevallen, hun in verband met de uitoefening van het bedrijf overkomen, verzekerd.

De wet was gebaseerd op het zogenaamde risque professionnel. De schadeloosstellingen werden verleend door de Rijksverzekeringsbank en de werkgever was verplicht premie te betalen aan deze bank.

In 1913 volgden de Invaliditeitswet en de Ziektewet. De laatste trad pas op 1 maart 1930 in werking.

In de loop der jaren zijn er telkens wijzigingen in en aanvullingen op deze sociale wetten geweest. Steeds duidelijker werd de tendens om het risque professionnel te vervangen door het risque sociale. De nieuwe wet op de arbeids-ongeschiktheidsverzekering is daarvan het aanwijsbaar resultaat.

Het wetsontwerp werd op 27 april van het vorige jaar bij de Tweede Kamer ingediend. Het ogenblik waarop het tot wet zal zijn verheven, zal nog wel even op zich laten wachten. Enige discussie over het ontwerp zal zeker niet uitblijven.

Het is wel vanzelfsprekend dat met de verandering van inzichten op het gebied van de sociale geneeskunde en de daarmee parallel lopende wetgeving langzamerhand ook de verhouding tussen controlerend geneesheer en gecontroleerde patiënt van karakter veranderde.

Met één van hen, de heer H. de Haas van Dorsser, werkend bij één van de grote bedrijfsverenigingen die Nederland telt, hebben wij een onderhoud gehad met het doel iets te horen over dit typisch inter-menselijk aspect van de sociale geneeskunde.

Politiek was bepalend

Sprekend over de ontwikkeling op dit gebied, merkte onze zegsman op, hoe merkwaardig het is dat de vernieuwingen niet uit de medische wereld afkomstig waren, maar zowel in het verleden als in het heden politiek bepaald zijn geweest. Het waren Kamerleden of ministers die het initiatief namen tot verbeteringen, niet de medici.

De voortschrijdende mechanisatie in de industrie (en niet alleen daar) bracht problemen met zich mee waarvoor een geheel ander soort oplossing moest worden gevonden dan men een halve eeuw geleden kon voorzien. Het begrip „human engineering” deed zijn intrede. De heer De Haas van Dorsser noemt hiervan een frappant voorbeeld. Een voorbeeld overigens, dat tevens aantoonde dat de oplossing die voor het ene probleem wordt gevonden weer een probleem schept op een ander gebied.

Het betrof in dit geval een motorenfabriek waar bromfietsen worden gefabriceerd. De directie gaf een aantal werknemers de gelegenheid de eentonige mechanische arbeid te vervangen door een andere. In plaats van het verrichten

van een handeling aan de lopende band werd deze werknemers de fabricage van een gehele bromfiets toevertrouwd.

Voor sommigen betekende dit een verademing. Iets van „het oude handwerk” herleefde weer en aan de behoefte een produkt alleen en in zijn geheel af te leveren werd tegemoet gekomen. Merkwaardig bleek het echter, dat de meeste werknemers aan de eentonige mechanische arbeid de voorkeur gaven, omdat daarbij meer gelegenheid tot het onderhouden van sociale contacten blijft bestaan. De behoefte aan conversatie bleek het te winnen van de vakmanseer.

Een voorbeeld van het tegenovergestelde gaf een pianobouwer, die de wens te kennen gaf bepaald niet op een grote pianofabriek te willen werken. Geef mij maar een klein bedrijfje, zei hij, daar maak ik tenminste een hele piano.

Weer een ander, een schoenmaker, kreeg last van eczeem tengevolge van de lijm waarmee hij moest werken. Zijn werkgever vond een andere plaats in het bedrijf voor hem. Maar de schoenmaker, die werkelijk schoenen maakte, wilde zijn plaats niet ruilen voor die aan een slijpmachine en hij koos een ander vak waaraan geen lijm te pas kwam.

De controlerend geneesheer komen deze en dergelijke gevallen ter ore doordat dikwijls de betrokkenen ziekteverschijnselen vertonen die soms wel, maar soms ook niet direct aanwijsbaar verband houden met de omstandigheden waaronder wordt gewerkt.

Geen echt misbruik

Probeert men ooit misbruik te maken van de sociale wetten?

Nee, zegt de heer De Haas van Dorsser. Echt misbruik niet. Wel is het gemiddelde verzuim niet over het hele land gelijk. In Amsterdam b.v. ligt het iets hoger dan in Rotterdam. Het milieu van de stad en de herkomst van de bewoners spelen daarbij ongetwijfeld een rol. Rotterdam wordt van huis uit bevolkt door eilandbewoners, een stabiel soort. Deze stabiliteit weerspiegelt zich ook in het ziekteverzuim.

Wat verwachten de patiënten van de controlerend geneesheer in de eerste plaats?

Rechtvaardigheid, is het antwoord. De patiënt moet weten dat voor de controlerend arts in de eerste plaats het belang van de verzekerde geldt. Van de huisarts verwacht de verzekerde patiënt voor alles hulpvaardigheid. Daarbij is het van belang dat – en dit is in West-Europa alleen in Nederland zo – behandeling en controle strikt zijn gescheiden. Daar beiden – huisarts en controlerend geneesheer – primair het belang van een zieke dienen, ligt het voor de hand dat zij het meestal eens zullen zijn over de maatregelen die voor zijn genezing zullen moeten worden genomen.

Naarmate de oude controverse werkgever-werknemer meer en meer verdwijnt, zal ook de neiging afnemen om in geval van ziekte de controlerend arts te zien als de vertegenwoordiger van de werkgever die uit eigenbelang zijn werknemer zo snel mogelijk weer in het arbeidsproces wil doen terugkeren.

De moderne bedrijfspsychologie leert dat de oude opvattingen over „eigenbelang” geen opgeld meer kunnen doen, maar dat het belang van de werkgever alleen is gediend met de behartiging van de belangen van de werknemer. De controlerend arts weet dit beter dan wie ook. Als boeman heeft hij afgedaan.

I. M. A. R.

Lente-weer

*Ik houd van een onweer in de nog prille mei,
Wanneer de eerste donderslagen van de lente
Door de blauwe hemel schallen,
Als dartelden en speelden zij.*

*De jonge donderslagen ratelen,
De regen spatte, het stof stuift op,
Als paarlen bleven regendroppen hangen,
En de zon zet draden in een gouden gloed.*

*Van de berg stort zich een snelle stroom,
In het bos zwijgt de roep der vogels niet,
En de geluiden van het bos, het geraas der bergen,
Zij alle herhalen blij de galm van de donder.*

Het is alsof de lichtzinnige Hebe,
Terwijl zij de adelaar van Zeus voedt,
Lachende een schuimende bokaal vol onweer
Uit de hemel op aarde nederstort.*

Fjodor Tsjoetstjew
(Uit het Russisch vertaald door P. Krug)

* Dochter van Zeus, die de goden de goddelijke nectar schonk, symbool van jeugdige volwassenheid.

(Fjodor Tsjoetstjew (1803–1873) is één van de merkwaardigste dichters van het negentiende-eeuwse Rusland. Als Russisch diplomaat leerde hij in Duitsland Schelling en Heine kennen. In zijn lyriek openbaart Tsjoetstjew een diepzinnige wijsgerige levensvisie, die verwant is met de filosofie van Schelling, de wijsgeer van de Duitse romantiek. De natuur is voor hem een geheimzinnig organisme, waarin de Absolute Geest zich verwerkelijk, een Geest, die slechts gekend wordt in de intuïtie. Evenals in de menselijke geest is er ook in het heelal een eeuwige strijd tussen licht en duisternis, tussen kosmos en chaos. Een diep gevoel voor het mysterie van de natuur overweegt in Tsjoetstjews ongeëvenaarde poëzie. P. K.)

Wie is bang voor Virginia Woolf?

hoogtepunt met vraagtekens

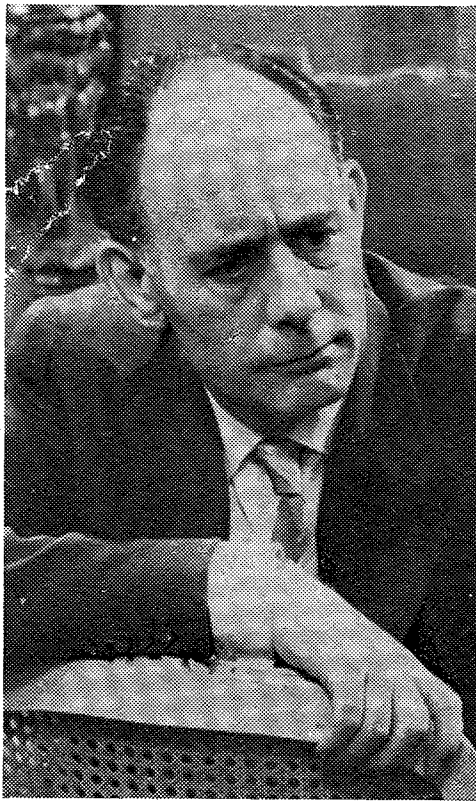
De Nederlandse Comedie geeft een boeiende vertoning van Edward Albee's toneelstuk „Wie is bang voor Virginia Woolf?”. Boeiend dank zij Han Bentz van den Berg vooral, die er een formidabele acteursprestatie in verricht, boeiend ook dank zij Ank van der Moer, die niet zo geknipt is voor de rol, die ze speelt, maar met haar grote toneelpersoonlijkheid al snel overtuigend wordt. En natuurlijk berust tenslotte deze hele meeslepende toneelavond op de auteur, de Amerikaan Albee, wiens eerste avondvullende stuk dit is, volgend op een aantal ook al opzienbarende één-akters als „Zoo-Story” en „The Death of Betty Smith” (welke laatste het volgend seizoen bij de Toneelgroep Theater op het repertoire staat). Zonder twijfel behoort deze vertoning tot de hoogtepunten van het afgelopen toneelseizoen. En toch moeten er, naar mijn mening, een reeks vraagtekens bij geplaatst worden.

Niet omdat het stuk cru zou zijn of kwetsend. Niets is dat wanneer de artistieke vorm waarin het is gegoten maar voldoende kwaliteit heeft. En binnen zijn eigen manier van toneelschrijven weet Albee bepaald wel van wanten: hij schrijft een messcherpe dialoog, die uitermate intelligent gedoseerd is. In „Virginia Woolf” legt hij de verhouding binnen een Amerikaans huwelijk op de snijtafel. Maar dan zijn de typisch Amerikaanse omstandigheden – o.a. het universiteitsleven daar – toch niet doorslaggevend en we mogen zijn signalement zeker wel in algemener zin verstaan als het gevecht dat in ieder huwelijk ontstaat tussen partners, die een bepaald intellectueel niveau bezitten.

Albee toont zich een hedendaags navolger van de Strindberg in diens jongere jaren, in zoverre, dat de man in de vertoonde tweestrijd de sympathiekste kleuren krijgt. Alleen: Strindbergs vader belandt in het krankzinnigengesticht en Albee's George deelt in dit stuk aan Martha de knock-out uit. In beide gevallen zet de vrouw alles op alles om haar man te vernederen.

In „Virginia Woolf” gebeurt dat ten aanschouwen van een jong echtpaar, eveneens verbonden aan de universiteit waarvan Martha's vader rector-magnificus is. George en Martha hebben zo hun desillusies in het leven en die reageren ze in niet geringe mate op elkaar af, met Martha in de boventoon. De ene vernedering lokt de andere uit en daar steekt menig lachertje in, want de tekst is bijzonder spits: dit is schelden op hoog niveau. Natuurlijk kan men er alleen maar zo goed om lachen, om al die onmenselijke oplawaaien, die hier toegediend worden, omdat schrijver Albee, als hij dit stuk met tien vingers getikt heeft, er vijf van met medelijden had geladen. Voortdurend is namelijk het besef van de uiteindelijke verbondenheid van dit tweetal aanwezig, voor wie niet het leven, maar de hel pas goed begon „na veertig”.

Goed, de al voor dit nachtelijk partijtje genoten alcohol wordt voortdurend flink op peil gehouden, zodat de partijen op dreef blijven en verder gaan dan ooit tevoren. Althans Martha. Daardoor loopt hun de zaak uit de hand. De „spelletjes” die ze opvoeren voor het ietwat verbijsterde jonge paar – tot en met „Gastvrouwje-dekken” –, de ontluistering van George als een volslagen mislukte greep, doen Martha zo hoog opgaan in haar wervelende bewoordingen, dat ze ook nog hun intiemste spelletje ten tonele voert. Ze spreekt over hun zoon, die de volgende dag jarig zou zijn. Die zoon is hun beider opperste illusie en daardoor taboe voor anderen. De totaal vernederde George, die overigens ook zijn woordje wel weet te doen, brengt aan het slot als een toreador in de arena de dodelijke steek toe. Hun beider illusie vergruizelt, als hij in een adembenemende ironische monoloog aan het kleine gezelschap mededeelt, dat de zoon de volgende dag niet zal komen en nooit meer zal

Han Bentz van den Berg

komen, want een telegram heeft zijn dood gemeld. Dan gaat Martha door de knieën. Achter haar geëmancipeerd-zijn komt dan het zwakke wezentje naar voren, dat beangst tegen haar man aanleunt.

Zo zou men het kunnen omschrijven, dat slot.

Twee-eenheid versterkt

Men zou ook kunnen stellen, dat ze beiden, na het verpletteren van hun laatste illusie, des te sterker tot een onverbreekelijke twee-eenheid zijn gegroeid. Alleen al wat ze elkaar aangedaan hebben maakt hun verbinding zo uniek, dat ze nooit meer goed buiten elkaar zullen kunnen. Het jonge echtpaar verlaat op dat moment dan ook de scène: hier horen geen buitenstaanders meer bij.

In het wegsnijden van goedkope illusies en zelfs dan doorgaan om te zien wat er overblijft, vitaal overblijft om mee door te gaan, daarin steekt een stukje hedendaags humanisme. En zeker zit dat bij Albee voor: aan te tonen, dat samengaan zowel mogelijk is als onvermijdelijk.

Maar helaas schoot hij hier in zijn toneelvorm tekort. Albee is een nazaat van O'Neill en een beter soort Tennessee Williams, die beiden ook van het realisme uit hun stukken schreven en schreven. Bij O'Neill schuift zich bijna altijd snel een toneelwerkelijkheid voor de levenswerkelijkheid, waardoor er aan het slot altijd een enorme symboliek ontstaat, die imponeert omdat die gefundeerd is op een toneellogica, die nu eenmaal anders is dan de, nog veel ongrijpbaarder logica van het leven. Bij Williams ziet men gebeuren, dat hij vergeefs van zijn Amerikaans realisme af probeert te komen: er ontstaan dikdoenerige symbolische stukken, waarin veelal psychisch gestoorde personages de hoofdrol spelen.

Albee is thans wel de sterkste vertegenwoordiger van dit soort realisme, dat in woordkeus de werkelijkheid niet uit de weg gaat en vandaar uit het spel verder opbouwt. Het grote nadeel is, dat men daardoor met normale ogen naar het spel zit te kijken en het de maatstaven aanlegt, waarom het leven buiten de schouwburg vraagt. Aan wezenlijke toneelsymboliek – die waarde heeft omdat die als elke kunstvorm onverwacht vermag te zeggen, wat niet met normale redenen omkleed gezegd kan worden – komt men zo niet toe. En daardoor zien we aan het slot van het stuk, als een anti-climax, de ontknoping met wat kille ogen aan: die twee mensen, die Martha minstens, is gewoon ernstig gefrustreerd. De illusie van de zoon, die er niet is, moet realistisch gezien als een ziekelijke aanlegenschap beschouwd worden. En aangezien we op toneel alleen ontroerd worden wanneer we onszelf, via de toneelmiddelen plotseling ont-huld zien, worden we bij deze voorstelling, hoe meeslepend ook, niet echt koud of warm. Want wij zijn niet dermate gestoord als dit tweetal en inleving is dus onmogelijk. Een gedistancieerd meeknikken van „Ja, ja, zo kan het zijn als je je in de nesten gewerkt hebt” is alles wat er overblijft en van het veel verder gaande appél, dat Albee zonder twijfel bedoeld heeft, blijft weinig over. Het realisme staat het in de weg, omdat dat altijd een strijd moet leveren met het leven zelf en dus verliest. Eenzelfde echtpaar als buurlieden, zou, afgezien van de geluidshinder, wel openbarend zijn, omdat men zich in de werkelijkheid nimmer hoeft af te vragen of er wel echt leven aanwezig is.

Anderen verder

Op toneel moet dat eerst nog aangetoond worden en dat kan alleen wanneer de beperkingen van de toneelvorm tot winstpunten zijn omgezet. Wat dat betreft zijn de stukken van Europese schrijvers als Beckett, Ionesco, Adamov en Pinter naar mijn smaak heel wat verder op de weg naar een toneelvorm, die past bij onze tijd. Steekt er ook niet een heroïsche humanisme in het scheppen van een werkelijkheid met beperkte middelen dan in de imitatie van de werkelijkheid om ons heen, ook al is die nog zo onvoorstelbaar knap geobserveerd, zoals bij Albee. Me dunkt, dat Albee het zelf gevoeld moet hebben. Want die verzonnen zoon zou een typisch toneelsymbool kunnen zijn en Albee is bijzonder vaag over de oorzaak van de kinderloosheid van het echtpaar, omdat de opgeroepen illusie dan helemaal door het realisme verstoord zou worden. Daarom was het bepaald niet te loven, dat de Nederlandse Comedie aan de slot-scène, ten behoeve van het misschien verwarde publiek, enkele zinnen heeft toegevoegd, waaruit bleek, dat het echtpaar geen kinderen kon krijgen... Dat wierp al het gebeurde nog meer terug op, het „ziekelijske geval” en onderstreepte alleen maar Albee's uiteindelijke falen. Een falen, dat men een schrijver die dermate imponerende dialogen weet te schrijven, beter kon vergeven, want hij heeft in ieder geval gezorgd voor een van de weinige avonden toneel waarover na te praten viel. En voor een rol, waarin we Han Bentz van den Berg van begin tot eind hebben kunnen bewonderen.

Adri Laan

MENS EN MUZIEK

Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst. Muzikleraren verzuchten bij het horen van deze woorden wel eens: „Maar, hoé komen we aan de jeugd...”. Je zou hierop kunnen antwoorden met: „Wie de ouders heeft, heeft de jeugd”, maar dit is een bekrompen advies. Want een groot deel van de kinderen die aan-muziek-doen worden qua muzikaal plezier juist door hun ouders op dood spoor gezet – ze moeten naar piano- of vioolles, of naar een of andere muziekklas, ongeacht of dit wel strookt met hun aanleg en hun liefhebberij.

Stel, dat de beeldhouwkunst zo algemeen beoefend zou worden als nu de muziek, dan zou het bon ton zijn om kinderen les in beeldhouwen te laten geven... „Tja, beeldhouwen kun je uit de opvoeding toch niet wegdenken, daar hebben de kinderen voor hun hele latere leven iets aan!” Onzin natuurlijk. Evenals de idee dat muziek „per se nu eenmaal bij de opvoeding hoort”.

Een bepaalde vorm van dwang inzake de muziekstudie van kinderen is alleen dan gerechtvaardigd als duidelijk blijkt dat het kind voldoende muzikale aanleg en interesse heeft, maar daarbij wat aan de luie kant is. In een dergelijk geval is toegeven aan de gemakzucht van een kind niet direct een staaltje van opvoedkundig-muzikale vooruitstrevendheid.

Nee, over het algemeen, en dan spreek ik over het gemiddelde en dus niet uitgesproken muzikale kind, over het algemeen moet het muziekonderwijs aansluiten aan de doe-drift van kinderen, aan de vreugde van het zelf-helemaal-erbij-betrokken zijn. Hoe vaak zien we niet kinderen verrukt achter een straatorgel of een harmonie-orkest aanlopen. Ze doen dat dan heus niet alleen „om de show”, maar vereenzelvigen zich met het makkelijke ritme, met de bekende melodie. De ongedwongen situatie van het gewoon doorgaande straatleven, nu met het pierenment of de hoempapa-muziek erbij, doet hun dan elke verlegenheid vergeten. zodat hun levensvreugde zich vrij bij de muziek kan aansluiten.

Onlangs maakte ik mee, hoe kinderen voor de muziek veroverd kunnen worden: dat was in de Stedelijke Muziekschool Delft, waar de directeur, Pierre van Hauwe, de ritmische en melodische ontwikkeling van lagere-school-kinderen via een waarlijk spelen-met-muziek stimuleerde.

Jong geleerd – oud gedaan

Zijn onderwijs is een en al muzikale aanmoediging. Met klokkenspelen, blokfluiten, kleine pauken, bekkens, triangels en tamboerijnen, of door klappen en zingen zijn zo'n tien à twintig kinderen tegelijk muzikaal actief.

Een klokkenspel heeft een melodie, enkele andere klokkenspelen leveren de tegenstemmen door het herhalen van kleine melodische motief-

door Leo Hoost

jes, op xylofoons worden ritmische tikken gegeven en een trommel en bekkens verstevigen de maat van het geheel door het steeds maar weer herhalen van ritmische figuren. Daar bovenuit wordt de voornaamste melodie gezongen op een grappige onzin-tekst zoals „Rommelpotterij, rommelpotterij! Geef me een centje, dan ga ik voorbij!” enzovoorts.

Rekenschap weer actueel en belangwekkend

Het maart-nummer van *Rekenschap* opent met een artikel van de hand van prof. J. P. Mazure, *De rede in de humanistische levensbeschouwing*. Gezien de betekenis, die humanisten aan de rede in hun levensovertuiging toekennen en die in de beginselverklaring ook tot uiting komt, treft de schr. onduidelijkheid aan in de definitie en de omschrijving van het begrip bij de auteurs, die over de rede hebben geschreven vanuit humanistisch standpunt. Aan de hand van de beschouwingen van dr. Daan, prof. Ten Have en prof. v. d. Wal onderwerpt hij de definities aan een nader onderzoek. Volgens dr. Daan omvat de ratio niet meer dan het verstand, volgens de andere auteurs wel. Prof. v. d. Wal omschrijft de rede als „ons oordeels- en keurvermogen” en dit keurvermogen beperkt hij in hoofdzaak tot het gebied der ethiek. Ten Have meent, dat de rede onderscheidt tussen waar en onwaar, goed en kwaad, maar ook ideële waarden schept. Deze opvattingen onderzoekt schr. en hij komt tot de slotsom dat dr. Daans opvatting te eng is, v. d. Wals opvatting en die van Ten Have te ruim.

Na een zorgvuldig afwegen komt de auteur tot de volgende omschrijving: „Rede is verstand, maar ten aanzien van het praktisch gebruik slechts voorzover het verstand is geïntegreerd in het totale levenspatroon van de betrokkene.” M.a.w. „slechts voor zover de door het verstand aangegeven middelen zijn getoetst aan de levensovertuiging of passen bij de levensbeschouwing van de betrokken persoon”.

Door dit scherpzinnige en heldere betoog is het laatste woord over de ratio nog niet gezegd, maar het is een waardevolle bijdrage tot de humanistiek.

De hoofdredacteur v. d. Wal polemiseert in het volgende artikel *Si condon bi malcander niet comen*... met de R.K. prof. Schillebeeckx over zijn inleiding over het moderne ongodsdiensstige humanisme, opgenomen in het boekje van die naam, waarin het debat met dr. Van Praag werd opgenomen. Het is een ongelukkige samenloop, dat prof. Schillebeeckx, ondanks het feit, dat duidelijk in de gedachtenwisseling uitkwam dat Van Praag de gedachte aan de keuze – God

Het totaal klinkt (na enige herhalingen!) bijzonder plezierig en genuanceerd. Ja zeker, ook genuanceerd, want de ras-muzikant Pierre van Hauwe oefent ook het element sterk-zacht in de muziek door, ervaren dirigent als hij is, de kinderen aan te geven wanneer ze zacht, geleidelijk sterker, of sterk moeten spelen en zingen.

Bekijkt u nu nog eens die kermis-achtige woordjes uit het zinnetje van „Rommelpotterij” en spreek ze eens uit – merkt u dan ook hoe daar een bepaald ritme in aanwezig is? Welnu, het is het verband tussen woord-ritme-melodie dat daar in Delft de grondslag vormt voor het algemeen muzikaal vormend muziekonderwijs aan kinderen.

In dergelijke klassen blijkt of een kind zoveel belangstelling voor muziek heeft dat het „geen sprong in het muzikale duister” is als er een beslissing wordt genomen of een kind al dan niet via privé-les een instrument gaat leren bespelen. Maar, als een kind daar dan bijvoorbeeld piano of viool zal leren spelen, is het reeds helemaal gewonnen voor de muziek! Dankzij de muziek-klassen, die ware activiteitsklassen zijn.

De pionier van dit soort onderwijs is de componist Carl Orff (69), die in zijn als Schulwerk bekend geworden methode voortbouwt op het werk van Jacques-Dalcroze. Deze soort van muziekonderwijs sluit het meest aan bij de spontane muzikale verlangens van het kind en heeft daarom tot dusver de grootste bijdrage geleverd tot het verstevigen van de band tussen Mens en Muziek.

of mens – uitdrukkelijk afwees, toch deze existentialistische, althans Sartrianse gedachte opnam in zijn passages over het moderne humanisme. Dit verzwakt zijn beschouwing in hoge mate, want hij polemiseert niet. Het is begrijpelijk dat Van der Wal van hieruit zijn aanval op Schillebeeckx inzet, want hij heeft in zijn beschouwingen het moderne humanisme, zoals het vorm kreeg in het H.V., niet begrepen of... niet willen begrijpen. Het is te hopen dat prof. Schillebeeckx in de kolommen van *Rekenschap* de gedachtenwisseling zal willen voortzetten.

Prof. Schaper bespreekt uitvoerig en lovend, maar kritisch, de dissertatie van P. Thoenes, *De elite in de verzorgingsstaat*, en P. Krug schreef een artikel *Avontuur op Kreta*, waarin hij moderne Griekse dichters bespreekt, met een cultuurhistorische achtergrond.

De rubriek *Uit de Tijdschriften* besluit dit interessante en actuele nummer van *Rekenschap*. B.

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Redactie: Mevr. I. M. A. Donker-Rutgers, dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, H. P. Danz, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, P. W. van der Vliet.

Tijdelijk Redactiesecretaris:
H. P. Danz, Schieweg 87C,
Rotterdam-4, telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht,
telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v.
Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 5,- per jaar, voor niet-leden f 7,50, buitenland f 8,-; losse nummers f 0,30.

Het kastensstelsel in India

Het Indiase kastensstelsel is voor niet-Indiërs een merkwaardige instelling. Men onderscheidde aanvankelijk vier kasten: de priesters (Brahmanen), de krijgslieden (Kshatriya's) waartoe ook de koningen behoorden, de landbouwers en ambachtslieden (Vaishyas) en tenslotte de „Shoedras”, die verschillende beroepen uitoefenen. Buiten deze kasten staan de „outcasts”, de paria's, de „onaanraakbaren”, waarmee ieder contact moet worden vermeden (zoals bekend heeft Gandhi zich het lot van deze paria's aangetrokken). Merkwaardig is, dat waar het hindoeïsme als religie zeer verdraagzaam is, dit sociale stelsel door de hindoes met een aanfanatisme grenzende overtuiging wordt verdedigd en gehandhaafd. Thans telt men niet minder dan 2500 kasten!

Overigens is dit kastensstelsel uitsluitend aan het hindoeïsme gebonden. De Boeddha verwierp het kastensstelsel en zijn volgelingen kenden dan ook geen kasten, één van de redenen waarom het boeddhisme ook buiten India aanhangers kon werven en aanvankelijk binnen India vele volgelingen kreeg, terwijl ook nu nog paria's tot het boeddhisme (en het christendom) overgaan.

Vermoedelijk is het kastensstelsel omstreeks 1000 v. Chr. ontstaan uit het verlangen van de in India binnendringende Ariërs om zich van de autochthone bevolking te onderscheiden. Prof. J. Gonda merkt in „De Indische Godsdiensten” op: „De betekenis van het kastenwezen voor India is moeilijk te overschatten: het verklaart voor een deel het traditionele, statische karakter der Indische maatschappij, de geringe ontwikkeling der individualiteit en het beperkte nationaliteitsbesef.”

Er zullen buiten India wel weinigen zijn, die het kastensstelsel een aanvaardbaar systeem achten.

Niet alleen ethisch is het verwerpelijk, ook sociaal en economisch betekent het voor het moderne India eerder een rem dan een stimulant. Terecht merkt de bekende econoom Gunnar Myrdal in zijn boek „De toekomst van de welvaartsstaat” (Amsterdam, 1963, pag. 135) op: „... Het Indiase kastensstelsel, en overeenkomstige sociale instellingen in andere ontwikkelde landen, is een voorbeeld van zulk een infrastructuur, welke afgebroken zal moeten worden om plaats te maken voor de nieuwe mobiliteit en dynamiek, die een voorwaarde zijn voor ontwikkeling.”

Wie nu mocht menen, dat op grond hiervan het kastensstelsel een verdwijnend relict uit vervlogen tijden is, vergist zich. Helaas weet dit eeuwenoude instituut zich ook nu nog in India te handhaven, zoals o.m. blijkt uit een beschouwing in „The Times” getiteld „India's revitalized caste system”, waarvan ik hier een verkorte samenvatting laat volgen:

„Het kastensysteem in India vertoont een vitaliteit zoals men dat slechts kan verwachten van gewoonten, die zo oud en diepgeworteld zijn. De vernieuwing van India heeft hier merkwaardig genoeg toe bijgedragen: het goedkope transport, dagbladen en drukpers, zij versterkten de kaste, aangezien de kleine, in zichzelf besloten („onder elkaar huwende”) groep daardoor in contact kwam met duizenden andere gelijksoortige groepen en als gevolg daarvan zichzelf overzichtelijker kon „plaatsen” in de ladder van kasten. Nóg meer ruggegraat kreeg het stelsel door de invoering van plaatselijk zelfbestuur en de praktijk van het reserveren van ambten e.d. voor meer achtergebleven... kasten. Daardoor is een nieuwe solidariteit tussen de kasten ontstaan; de kasten zijn overal actief, vanaf de lobbies in de pantsjajats (dorpsraad) tot in de centrale regering.

In de meeste Indische staten is de kaste een gewichtig element in de politiek geworden en de kabinetten worden in dit opzicht zorgvuldig uitgebalanceerd. Bepaalde kasten hebben ongetwijfeld geprofiteerd van het reserveringssysteem, met name de harijanen (onaanraakbaren). Het is zelfs zo, dat het belang om een „achtergebleven” kaste te zijn (c.q. als zodanig te worden gedefinieerd) zo groot is, dat een stijging op de ladder niet altijd wordt nagestreefd. In de zuidelijke staat Mysore zijn twee dominerende kasten: de Lingayats* en de Okkaliga's; zij staan op de lijst van achtergebleven kasten en als zodanig worden voor hun vertegenwoordigers plaatsen gereserveerd in de vertegenwoordigende lichamen.

Terwijl het kastenbewustzijn scherper wordt, is de hiërarchische relatie van kaste tot kaste vloeiender geworden. De minderheidskasten – met name de Brahmanen – welke dominerende positie een afspiegeling was van hun rituele status – werden het eerst in hun sociale positie aangetast. Het is thans vooral economische en sociale macht die telt. Er bestaat nog altijd een hiërarchie van kasten, maar een kaste kan „promotie” maken door een proces van „sanskritisering”, zoals prof. M. N. Srinivas het heeft genoemd. In zijn eenvoudigste vorm houdt dit in een overname van de gewoonten en het ritueel van een hogere kaste door de lagere kaste, die daartoe tevens zijn eigen gewoonten, wellicht het beoefende beroep en ook de eigen goden verlaat. Enige generaties later kan de lagere kaste erkend worden als gelijke van de nabootste kaste.

Soms ondervindt een kaste in dit proces de remmende invloeden van de eigen conservatieve groep (bijvoorbeeld bij de Joeangs in Orissa), soms ook verzetten andere kasten (de Atsjaris in Zuid-India zijn zich al generaties lang tevergeefs aan het „sanskritiseren”). Deze vorm van „promotie” is overigens niet mogelijk voor de harijanen of onaanraakbaren. Er zijn echter tekenen, die wijzen op verzet onder deze laatste groep van „outcasts”. Zij zullen succes hebben indien zij hun economische positie kunnen verbeteren. Zo nu en dan leest men in de Indische pers wel over aanvallen van kaste-hindoes op een stadswijk van onaanraakbaren en over het feit dat die onaanraakbaren nog terugvochten ook. Dat bewijst dan dat deze onaanraakbaren „boven zichzelf uitstegen”.

Voor de massa van India betekenen de kasten geen systeem maar in de allereerste plaats een (bloed)verwantschap, een relatie met gelijken, dus iets geruststellends en inderdaad ook iets essentieels. In de tweede plaats betekent het een relatie tot de hogere en tot de lagere kasten. Daarin zit een zeker evenwicht (behalve voor de „harijanen”, de paria's). Ook de laagste kasten en zelfs de „outcasts” willen het „systeem” niet afschaffen. De voorstanders van afschaffing vormen maar een kleine minderheid, en hun invloed neemt af. Voorzover men het kan overzien kan men zeggen, dat de kasten in India zullen blijven.”

Tot zover de correspondent van „The Times” uit New Delhi. Er is dus wel enige reden tot pessimisme. Maar anderzijds moet toch op enkele andere punten gewezen worden. Men kan aannemen, dat naarmate India zich industrialiseert en naarmate er ook meer en grotere steden ontstaan, het oude levenspatroon, vooral bij de jongeren, aan kracht zal inboeten. Elders in de wereld ondergaan alle godsdiensten onder invloed van de veranderende maatschappelijke structuur een erosieproces. Ook het hindoeïsme zal zich aan deze secularisatie niet kunnen onttrekken. En wanneer deze godsdienst aan kracht inboet, zal ook het met het hindoeïsme verbonden kastensysteem zich niet onveranderd kunnen handhaven. Trouwens, de correspondent uit New Delhi wijst erop, dat er al een zekere dynamiek in de kastenverhouding merkbaar is.

Tenslotte groeit het aantal invloedrijke politici en intellectuelen, dat streeft naar een vernietiging van het kastensstelsel. Eén van hen, Humayun Kabir, voormalig minister van Culturele Zaken en Wetenschappelijk Onderzoek, schreef een instructief artikel over het kastensstelsel in „Unesco-Courier” (dec. '63), waarin ook hij verzucht, dat vooroordelen een lang leven hebben.

Hoe India zich verder ontwikkelt zal de toekomst leren, maar ongetwijfeld is het land niet gebaat met het voortbestaan van een kastensstelsel, dat in een moderne staat een anachronisme is geworden.

P. Krug

* Men leze hierover het artikel van J. M. Hondius „De Vira-Shaiva's of Lingayats” in „Mens en Kosmos”, juli 1960.

**DE
PLAATS-
BEKLEDER**
1stedruk in 3 weken uitverkocht
2de druk
nu weer in iedere boekhandel
UITGEVERIJ CONTACT

Lezingen voor de radio

24 mei; VARA, 9.45 uur: R. de la Rie: „Het humanisme van Anna Blaman”.

31 mei; VARA, 9.45 uur: J. de Leede: „Humanistische gedachtenwisseling”.

7 juni; VARA, 9.45 uur: P. D. v. Royen: „Voor- en nadelen van het atheïsme”.

Stijlmijmerij

In Amsterdam heb ik kort geleden een voorstelling bijgewoond van een H.J.G.-cabaretgroep, die het voorlopig nog zonder naam doet. Nog vers in de herinnering de consternatie, die ik in Zeeland heb veroorzaakt met mijn opmerking dat ze voor hun maandblad wel eens een leukere naam konden bedenken, waag ik mij niet voor de tweede keer op dit gevaarlijke terrein. Dan maar geen naam, of eh... is er misschien onder de lezers van M. en W. iemand, die voor dit voortreffelijk spelende troepje een passende aanduiding weet? Nou, dat horen we dan nog wel.

Maar naam of geen naam, het was ronduit puik! Een zo goed als geheel gevulde vrij grote en gezellige zaal is van kwart over acht tot elf uur met onderbreking van een kleine pauze overspoeld door een stroom van sketches, parodieën, liedjes en pantomimes, die enerzijds hun kracht ontleenden aan scherpe kritiek, felle spot en meedogenloze satire, anderzijds aan milde verdraagzaamheid, oprechte bewondering en welgemeende waardering. Nu eens werd de kunst of wat daar voor doorgaat op de hak genomen, dan weer moest de politiek het ontgelden, hier werd de regering te kijk gezet en daar

kwam ons eigen H.V. in het (spottend knipogende) zonnetje te staan, dit ging tegen de harteloze reacties van bepaalde t.v.-kijkers en dat plaatste Mies op een voetstuk. Nee, er werd niet veel vergeten!

De jongelui maken zelf hun teksten, componeren er zelf de muziek bij en als het zo uitkomt „pikken” ze rustig een melodie van een ander (hier citeer ik het programmablaadje), ze voeren zelf de regie en bedienen zelf de technische installaties, ze spelen zelf piano, kortom, ze doen alles zelf. En met een vaart!

Over het programma wil ik hier niets verklappen, dat moet u zelf gaan zien. Ik merk alleen maar op, dat de lieden op het toneel van tijd tot tijd kans zagen de zaal aan het zingen te krijgen. Een zaal vol humanisten, nota bene! Dat zegt voor mij alles!

Ik hoorde nog, dat het bestuur van ons Amsterdamse gemengde koor Vox Humana in de pauze contact heeft gezocht met de spelers om in de komende winter met een gezamenlijk programma uit te komen. Zou er dus eindelijk wat schot in komen?

Stryliet

RATIO - kritiek van de kritiek

Er zijn nu enkele nummers van het maandblad *Ratio* verschenen, zodat het mogelijk is een voorlopig oordeel te formuleren. Het maandblad, goed typografisch verzorgd, handig van formaat, over het algemeen vlot en vaardig geschreven, „streeft ernaar” (in zijn eigen woorden) „in een wereld van understatementen en vreedzame coëxistentie de zaken waarover wij spreken wat duidelijker te stellen”. Ik heb het blad wel gelezen en vind dat rationeel-humanistisch nog niet zo’n foute naam is. In de geest van het blad zal ik mijn kritiek „duidelijk stellen”.

Dit rationeel humanistische karakter spitst zich op de kritiek toe en wel in ’t bijzonder kritiek op kerk en godsdienst, waarbij vooral het clericalisme in al zijn verschijningsvormen het moet ontgelden, maar bij uitbreiding alle mogelijke religieuze zaken en mythen, zoals b.v. het koningschap. Het is iets gematigder, iets algemener, iets minder studentikoos dan *Propria Cures*, maar is met dit Amsterdams studentenblad goed te vergelijken. „Ze durven veel” is de indruk die bij lezing achterblijft. Zo is de lectuur sensationeel en nieuwsgierig makend, want men wil wel graag zien wie en wat ze nu weer op de hak nemen. En met grote instemming leest men over zaken die óf onthuld óf belachelijk gemaakt moeten worden. Een voorbeeld daarvan is het heldere artikel over de duistere machinaties van de *Opus Dei*-organisatie in Spanje en elders. Zo zijn er meer goede en nodige artikelen te vinden en het is verheugend dat zonder enige terughouding onfrisheid, dwang, huichelarij en domheid aan de kaak wordt gesteld.

Er is wel plaats in Nederland voor zo’n *Propria Cures* voor niet-studenten. Kieskeurig is de redactie tot op heden echter niet geweest, want een artikel als over de overeenkomsten tussen Jan Cremer en T. E. Lawrence is te belachelijk om au sérieux te worden genomen. De

schrijver heeft nog een aantal punten van overeenkomst vergeten: beide mannen hebben twee benen, twee ogen, twee armen en ieder een hart; wat uiterst merkwaardig!

Dat het maandblad kritisch is, in hoge mate kritisch, is geen bezwaar, integendeel, maar dat het de kritiek om de kritiek cultiveert op een nihilistische basis, die zelfs de honnête homme en zijn normen uit het oog verliest, is wel bedenkelijk, omdat een opvallend gebrek aan verantwoordelijkheid de schrijvers de vrijheid geeft niet alleen de heilige huizen te slopen, maar elke vorm van behuizing te vernietigen. En wat moeten de redacteurs en de auteurs de kerken, Franco, het koningschap en alle gevestigde zaken toch innig dankbaar zijn dat zij bestaan, want zonder dit alles wat *Ratio* leeg. Een klein beetje flirten met vage linksheid in de politiek mag geen naam hebben, evenmin als een vaag en onprincipeel pacifisme.

Het is mijn vaste overtuiging dat het geloof, vooral dan in het geval *Ratio* geen aandacht hoeft te besteden aan deze aanvallen omdat dit rationalisme uit de achttiende en negentiende eeuw versleten is tot op de draad en de kerken wel voor hetere vuren hebben gestaan dan voor deze strovuren. En dit is het grootste bezwaar tegen het blad, het is ouderwets van inhoud maar in een modern kleed van unverfroren kritiek gestoken, die de lezers de woorden zullen ontlokken dat ze het maar weer eens fijn gezegd hebben. Daar vele mensen dat graag zeggen, zal het blad best een lezerskring krijgen. Hoe graag echter het moderne humanisme in Nederland, dat wel iets meer pretenties heeft dan kritiek op kerk en geloof te uiten, dit blad als een geestverwant in de strijd om gelijkberechtiging zou hebben willen begroeten, het wordt hem moeilijke gemaakt omdat het wel *Ratio* heet, maar niet redelijk is en omdat het geen respect toont voor de menselijke waardigheid van hen met wie het blad het niet eens is.

H. B.

leven sverz ekering ng op index benad ering basis

Aurora

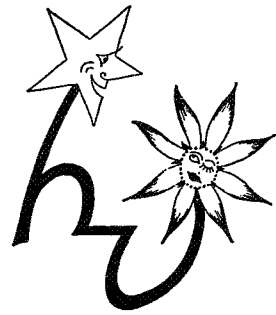
Zend mij vrijblijvend alle Inlichtingen over uw Index-Benaderingspolis.

NAAM: .....

ADRES: .....

WOONPL: .....

(In open envelop, gefrankeerd met 5 cts postzegel, zenden aan:
N.V. Levensverzekering Maatschappij
AURORA, Stadhouderskade 1a, A'dam).

„Bakt u wel eens zoete steentjes?”

VEGANA

planten margarine

- ★ Vegana is 100% plantaardig.
- ★ Vegana is fijn en zuiver van smaak.
- ★ Vegana wordt bereid uit hoogwaardige, ongeharde vetten en soya-, mais- en zonnebloemolie.
- ★ Vegana bevat een zo hoog mogelijk percentage essentiële vetzuren als bereikbaar is zonder chemische ingreep.
- ★ Vegana is bereid met lecithine. Deze lecithine, samen met de essentiële vetzuren, speelt vermoedelijk een rol bij de voorkoming van hart- en vaatziekten.
- ★ Vegana is te verkrijgen zowel gezouten als ongezouten.
- ★ Vegana wordt tegen de normale prijs verkocht.

Verkrijgbaar bij alle erkende V.N.R. reformhuizen en V.N.R.-verkoopadressen. Voor adressen wende men zich tot de fabrikant: N.H. Margarinefabriek - Zaandijk

ANNONCES

Oudere dame zoekt 1 of 2 kamers of samenw. met oude dame of heer. Genegen huish. werk te verr., ook v. tijdelijk. Liefst omg. Den Haag of R'dam. H. Kooning, Gravestein 56, Bodegraven, tel. 01726 - 23 43.

Vakantie-woningruil
Leraarsgezin (m. 5 k.) uit Achterhoek wil woningruil aangaan van 20 juli t/m 3 aug. met gelijk gezin uit Den Haag (liefst omgeving Sportlaan). J. de Rijcke, Badweg 2, Terborg, tel. 08350 - 38 14.

Besch. dame in bezit van bungalow in Spanje zoekt kennism. met besch.

ontw. betrouwb. geestverwant van 60-65 jr. Financ. onafh. en genegen als huisgenoot-raadsman mee te gaan. Brieven onder nr. M.W. 112 aan het bureau van dit blad.

Ambten. wed., 65 jr., m. veelzijdige interesse, wonende in stad in Twente, zoekt vriendschap met alg. ontw. heer. Brieven onder nr. M.W. 113 aan het bureau van dit blad.

Op kl. geriefelijke moderne flat met c.v. te Zeist, gevraagd beschaafde dame voor huishouding (geen huwelijk) bij heer (60 jr.) met zoon (21 jr.) Beiden b.b.h.h. Brieven onder nr. M.W. 114 a.h. bur. v. d. blad.

Voogdijwerk Humanitas zoekt in de omgeving van Soest/Baarn een
HARTELIJK KOST/PLEEGGEZIN

voor 18-jarig meisje, dat in Baarn werkzaam is. Brieven aan: Voogdijwerk Humanitas, J. W. Brouwersstraat 16 te Amsterdam.

Gezond natuurlijk leven is vegetarisch leven. Een gezaghebbend oordeel over de modernste stromingen op voedingsgebied vindt u in de „Vegetarische Bode”. Een proefabonnement voor zes nummers ad f 2,50 zal u hiervan overtuigen. Administratie: Admiraal de Ruijterweg 236 huis, Amsterdam W 2, postgiro 201587.

„VERANDEREND LEVENSEBESEF”

samengesteld door Mevr. Hella S. Haasse, Ds. E. van Bruggen, Prof. Dr. H. Freudenthal, Prof. Dr. T. T. ten Have, Ds. S. J. Popma, J. Reehorst, Dr. C. Scharff O.S.A. en Prof. Dr. R. Schippers.

Uitgave Nederlands Gesprek Centrum. Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door storting en overschrijving van f 1,50 op postrekening 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond Utrecht, met op het strookje de vermelding N.G.C. nr. 28.

„Opvoeding op het gebied der sexualiteit”

geschreven door Prof. Dr. A. C. Drogendijk, P. J. F. Dupuis (arts), Prof. Dr. Ir. A. F. van Leeuwen S.J., A. G. van Omme (arts), J. Reehorst, P. W. van der Vliet, Dr. J. J. A. Vollebergh, Prof. Dr. H. R.

Wijngaarden, Dr. R. Zijlstra. (Uitgave N.G.C.). Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door storting en overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond Utrecht, met op het strookje de vermelding N.G.C. nr. 22.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever N. KLUWER-DEVENTER. Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

„De motivering van de Godsdienstvrijheid bij Dirck Volckertszoon Coornhert”

door Dr. H. Bongers.

Dit boek is een waardevol bezit voor hen, die belangstellen in de geschiedenis van de idee der verdraagzaamheid.

Prijs f 4,25 - ingenaaid - 180 pagina's.

Zo juist verschenen:

„ESSAYS OF A HUMANIST” by Julian Huxley

U kunt dit boek tegen de prijs van f 15,— bestellen bij het „HUMANISTISCH VERBOND”

Oudegracht 152, Utrecht - Giro 30.49.60.

Humanistische Correspondentiekkring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 24 ct aan postzegels insluiten.

Er zijn minstens 6000 redenen om bij het samenstellen van uw reclame-budget aan Mens en Wereld te denken. Het orgaan van een actieve organisatie is altijd een belangrijk communicatiemiddel en als zodanig een ideaal advertentiemedium. Uitgebreide technische gegevens en de advertentietarieven zenden wij u gaarne toe. Advertentie afd. Mens en Wereld, Oude Gracht 152, Utrecht.